

ISSN 2310-3353

Қостанай
мемлекеттік
педагогикалық
институтының

ЖАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 2
2022

6. Никитинский Е.С. Туризм в Казахстане - приоритетная отрасль экономики страны // Международная научно-практическая конференция «Туризм в Казахстане: проблемы и перспективы», Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана. – 2006 г. – С. 16-19.

7. Худобина О.Ф. Билингвальное образование как междисциплинарный феномен // Известия Волгоградского государственного технического. – 2005. – №4(13). – С. 161-163.

Материал редакцияға түсті: 15.03.2022

УМИРТАЕВА, Д.К., ЖҰМЕКЕНОВА, Д.Е.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ ДВУЯЗЫЧНЫХ СОТРУДНИКОВ В ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННЫХ КОМПЛЕКСАХ ГОРОДА КОСТАНАЙ

В статье рассматривается двуязычие как социально-культурный феномен с точки зрения развития туристической индустрии. Анализируется роль билингвизма в индустрии туризма и уровень подготовки сотрудников гостинично-ресторанных комплексов города Костанай. Билингвизм рассматривается как с лингвистической точки зрения, так и с психолого-педагогической стороны. Знание второго языка, несомненно, рассматривается как актуальный языковой компонент подготовки будущего профессионального специалиста.

Ключевые слова: гостиничный-ресторанный бизнес, гостинично-ресторанный комплекс, двуязычие, туристская индустрия, подготовка кадров.

UMIRTAEVA, D.K., ZHUMEKENOVA, D.E.

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF BILINGUAL EMPLOYEES IN THE HOTEL AND RESTAURANT COMPLEXES OF KOSTANAY

The article considers bilingualism as a socio-cultural phenomenon from the point of view of the development of the tourism industry. The role of bilingualism in the tourism industry and the level of training of employees of hotel and restaurant complexes of Kostanay are analyzed. Bilingualism is considered both from the linguistic point of view and from the psychological and pedagogical side. Knowledge of a second language is undoubtedly considered as an actual language component of the training of a future professional specialist.

Key words: hotel and restaurant business, hotel and restaurant complex, bilingualism, tourism industry, personnel training.

ӘОЖ 811.512.122

Базылханова, А.Т.,

«7М02312» - Шетел филологиясы»
оқу бағдарламысының 2 курс магистранты
Әл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

ДЖОН ФАУЛЗДЫҢ «МАНТИССА» РОМАНЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ АРХЕТИПІ

Түйін

Мақалада көрнекті ағылшын постмодернизм жазушысы Джон Фаулздың «Мантисса» романындағы әйел архетипіне талдау жасалады. «Мантисса» романы бір-біріне қабаттаса суреттелген кеңістіктегі образдарға, көптеген халықтар мен дәуірлердің шындықтары мен көркем әдебиеттеріне бағыттайтын дәйексөздер мен мәдени-тарихи аллюзияларға толы интермәтін екені айшықталады. Романға негіз болып отырған архетип ұғымының өзектілігі талданады. Уақыт пен жағдайға бағынбайтын бірнеше образдарға бір мезетте айнала алатын бас кейіпкер Эрато – «Мантисса» романындағы әйел бейнесінің архетипін ашу арқылы

Джон Фаулз барлық кездегі барлық халықтардағы әйел психологиясының көрінісін қамтуға ұмтылады.

Кілт сөздер: архетип, мифология, әйел архетипі, мифтік сана, постмодернизм, аллюзия.

1 Кіріспе

Ағылшын жазушыларының мифке оралу үрдісінің үдеуін ХХ ғасырда Британия мен Американың әдебиеттану ғылымында тұтас мифтік сын (мифокритика) бағытының қалыптасуынан көреміз. Жалпы мифке оралудың өзектілігі өз ұлтының берік тұғырлы түпсана идеяларын насихаттап, қоғамға сіңіріп, өз болашағын бағдарлайтын елдің төл тарихына, түптамырына үңілумен келетіндігі екенінде. Ондағы мақсат өткеннен сабақ алу, елдік айқышты нақтылау, ұлттық дінгекті бекіту. Өткеннің бағзы архетиптерін қайта жаңғыртып, болашақпен ұштастыратындай жаңа мәнді қайта қарау өскелең ұрпақтың өз тарихына деген жаңа көзқараспен қарауына, құрмет көрсетіп, идеал тұтуына жетелейді. Осы тұста Ғарифолла Есімнің «Мифология – адамдардың өзін қоршаған орта туралы түсінігін тарихи, өздігінен болды деп сенетін түрлі бейнелер, кейіпкерлер мен оқиғалар арқылы жеткізуге. Мифологиядағы бейнелер арқылы ұжымдық түсінік қалыптасады. Мифология сол кездегі адамдардың таным объектісі. Онда адамшылық нормалары сөз болады. Олардың түйгендері мен түйсінгендері санасында екшеліп, көркемөнер үлгілері түрінде (сурет, ән, би, салт т.б.) көрініс береді. Осыдан біртіндеп әлемдік мәдениет нұсқалары жинақтала бастайды» [1, 8 б.] деп тұжырымдап өткеніндей миф тарих пен бүгін арасын байланыстырушы ұлттық жәдігер болып табылады. Адам баласы санасына ғасырлар бойы әбден сіңген халық мифологиясындағы мифтік образдар мен сюжеттерді архетиптер деп атап жүрміз.

Мақалаға негіз болып отырған «архетип» ұғымы философия, психология, антропология, әдебиеттану, лингвистика, өнер және басқа да салаларда өзекті зерттеу нысанына айналды. «Архетип» термині (грек тілінен аударғанда «үлгі», «бастапқы сұлба», «прообраз») – яғни, адам санасында қалыптасқан бастапқы образдар жүйесі, тізбегі. Юнгтің айтуынша бейсаналы түрде сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан бейнелер, символдар, сюжеттер мен мотивтер дей келе, ол архетипті «ұжымдық бейсаналық» ұғымымен сабақтастырады, ол аталмыш тіркесті француз әлеуметтік мектеп өкілдері Э. Дюркгейм мен Л. Леви-Брюльдің «ұжымдық таным» (коллективное представление) ұғымы негізінде қалыптастырды. К.Г. Юнг: «тұлғалық» архетиптен «ұжымдық» архетиптер басым болатындығын әлемдік мифологиямен сабақтастықта қарастырады [2, 19 б.]. Сондықтан мақала міндеті – «Мантисса» романдағы әйел бейнесінің архетиптік табиғатын көрсету.

2 Материалдар мен әдістер

ХХ ғасырда Зигмунд Фрейд негізін қалаған аналитикалық психологияның дамуына орай архетип ұғымы, оның ішінде ұжымдық бейсаналық теориясын жасаған Карл Густав Юнгтің «архетип» дегеніміз «бейсаналы түрде сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан бейнелер, символдар, сюжеттер мен мотивтер» деп ғылыми айналысқа енгізіп, өзектілігін арттырды. Өз кезегінде «архетип» атауының тарихы Е.М. Мелетинскийдің пайымдағанындай ежелгі дәуірлерден бастау алады. Платон мен Августиннің еңбектерінде, кейін «ұжымдық танымда» Э. Дюркгейм, И. Кант зерттеулерінде нақты архетип термині болмаса да, мағыналық сипаты көрініс тапқан [3, 5 б.]. Архетипті тәжірибелік тұрғыда зерттеу мүмкін еместігін айтқан ғалымдар жоқ емес. Мысалы, ғалым М.Бекетов «Архетип» атты альманахта оны тәжірибелік тұрғыда зерттеу мүмкін еместігін айтқан [4, 25].

Дж. Фрейзердің ритуалды-мифологиялық теориясы, К.Юнгтің архетиптер теориясы, Н. Фрай мен Р. Барттың тұжырымдары мақаланың материалдық негізіне сүйеу болды.

Карл Густав Юнгтің есімі «Мантисса» романының орыс тіліне аудармасында тікелей айтылған: « – оқышы, қане, Джонг не деп жазып жатыр. – Сен Юнг деп айтқың келіп тұрма? Швейцариялық психолог?» [1, 183]. Ал түпнұсқада сөздер ойынын оңай байқауға болады: «Jong – Jung» швейцариялық психолог есімін «'Read Jong.' 'The Swiss psychologist?'" [3: 120] деп бүкпе мәнде қалдырады. Американдық жазушы Эрика Джонг пен

психоаналитик К.Г. Юнгтің байланысы кездейсоқ емес: оның әйелдерге деген көзқарасының архетиптік табиғатын мысқылды тұспалдап отыр. Кейіпкер былай дейді: «...I happen to be a female archetype with an archetypally good sense, developed over several millennia, of deeper values» [3: 139] («...Мен бірнеше мыңжылдықтар бойы дамыған, терең құндылықтары бар архетиптік жалпы мағынасы бар әйел архетипімін» [3: 139]). Муза кейіпкерден қолын өзінің толарсағынан алуын талап еткенде ол бар болғаны архетиптерде толарсақ бар-жоғын тексергісі келгенін айтып мысқылдап жауап береді. Фаулзда муза-кейіпкердің өзі («архетип») сана мен түпсанаға ие.

3, 4 Нәтижелер мен талқылау

Қарама-қайшы да даулы пікірлердің нысаны болған әйгілі ағылшын постмодерн жазушысының Джон Фаулздың 1982 жылы жарық көрген алтыншы романы «Мантисса» туындысы «ұлы мистификатордың» барлық алдыңғы «Коллекция жиюшы» (The Collector, 1963), «Бақсы» (The Magus, 1965), «Француз лейтенантының әйелі» (The French Lieutenant's Woman, 1969), «Қара ағаш мұнарасы» (The Ebony Tower, 1974), «Дэниел Мартин» (англ. Daniel Martin, 1977) сынды шығармаларын толықтырып қана қоймай, оларды өзгеше интерпретацияларда саралауға мүмкіндік береді. Интеллектуалды проза мен әдеби китчті шебер ұштастыра жазған Джон Фаулздың бұл эксперименттік жанрын «метапрозаға» жатқызады. Автор өз қолжазбасында «Мантиссаға» Оксфорд ағылшынша сөздігіндегі «салыстырмалы түрде аз маңыздылықты, әсіресе әдеби мәтінге немесе пайымдауға қосу» анықтамасын келтіреді. [5, 281]. «Мантисса» – кейіпкерлер әлемі мен сол кейіпкерлер әлемінің жасалу жолын ашып көрсететін әдеби шығармашылық әлемінен құралған қос құрылымды «роман туралы роман» болып табылады. Шығарманың сюжеті жазушы Майлз Грин мен оның музасы арасындағы диалогқа негізделген. Ғашықтардың ұрыс-керістерін еске салатын жазушы мен оның музасы арасындағы келіспеушілік бүкіл шығарма барысында бой көтеріп, бір тақырыптан екінші тақырыпқа ауысады, яғни постмодерндік прозаға тән қайта түрленіп отыру, ойын принципі жүзеге асырылады. Дегенмен де оқиға өзегі болып өзанықталу мен шығармашылық мәселесі қалады.

«Мантисса» романы бір-біріне қабаттаса суреттелген кеңістіктегі образдарға, көптеген халықтар мен дәуірлердің шындықтары мен көркем әдебиеттеріне бағыттайтын дәйексөздер мен мәдени-тарихи аллюзияларға толы интермәтін үлгісіндегі шығарма. Бұл мағынада «Мантисса» тіпті роман туралы роман емес, метароман метароман туралы. Автор өз туындыларын жазу барысында кезінде аналитикалық психология идеяларын жиі қолданғандығын мойындайды: «Мен Фрейд пен Юнгтің кейбір идеяларын өз «қуыршағымды» жасау үшін қолдандым. Әсіресе маған Юнг көмектесті» [6, 553]. Біздің ойымызша, «Мантисса» романындағы әйел бейнесінің архетиптілігі негізінен жазушының басқа шығармаларына тән көп мотивтілік қасиетінде көрінеді. Фаулздың дерлік барлық романдарында ежелгі мотивтер бар, бірақ «Мантиссада» олар басты рөл атқарады, өйткені романның кейіпкері – грек құдайы. Оның ішінде қайсысы екенін анықтау өте қиын: негізінен ол Эрато, махаббат поэзиясының музасы ролінде ойнайды, бірақ сонымен бірге грек мифологиясында кек алу құдайы болып табылатын Немезидтің бейнесінде, сондай-ақ таңғажайып нәзіктіктің символы грек мифология аруы – Кора бейнелерінде кездеседі.

Кейіпкер өзінің муза-әпкелері мен Афродита «тәтесі» туралы басқа кейіпкерлер сияқты айтады. Алайда, оның Кора мен Немезидаға айналуы кейіпкердің көп қырлылығын, әйел құдайының белгілі бір архетипін айқын көрсетеді. Алайда, оның «құдайшылдығы, таңғажайыптылығы» басқа түрге құбылу қабілетіне ғана байланысты емес, жазушының пікірінше, көптеген әйелдерге тән ойлау қабілетінің, түйсік-танымының және дамыған қиялының ерекшеліктеріне байланысты. Эратоның ақыл-ойы мен көзқарасы Майлздың ой-танымына қарсы қойылып суреттелген. Былай қарағанда бұл осы шығарма аясындағы ғана шиеленіс емес, жалпы ерлер мен әйелдердің дүниетанымы мен ойлау ерекшеліктері арасындағы бітпейтін мәңгілік қақтығыс. Романда осы жанжал бірде бәсең тартып, бірде басқаша өршіп отырады. Осылайша, Эрато бір мезетте Музаның да, сүйікті жардың да

архтепі болып отырады, бірақ бұл образды мінсіз деп атай алмаймыз. Мұның себептерінің бірі – кейіпкердің мінез-құлқындағы үздіксіз өзгерістер, әйел затына тән болжап біле алмайтын аяқ-асты оқыс мінез-құлық: сондай мейірімді дәрігер А.Дельфи мен ақкөңіл сінді Кориден, ол ойда жоқта ұнамсыз, бетпақ, баттастыра макияжға оранған Немезидаға, одан соң ерке-қыңыр, қылымсып қалған назды Эратоға айнала салады.

Фаулздың әдеби прозасының, оның ішінде «Мантисса» романының сюжеттерінде әйел кейіпкерлер жеңіп шығатын немесе тәуелсіз позицияға ие болғандай етіп бейнеленген, ал ер кейіпкерлер былайша айтқанда ақымақ боп қалады: «Менің кітаптарымның айқын тенденциясы деп әйел бейнелерінің ерлерге үстемдік етуін айта аламын. Мен ер адамға жасанды нәрсе ретінде қараймын, ал әйел мен үшін шындық. Ол, ер адам – суық идеяның көрінісі, ал ол, әйел-жылы шындық» [7: 50]. Жалпы постмодернизмнің, ең алдымен, біртектілік, монотондылық және қалыпты ойлаудан бас тарту негізінде пайда болып, ешқандай белгілі эмбебап нормаларды қабылдамайтындығын ескерсек, дәл осы тұста Фаулз өз ұстанымынан бір қадам артқа шегініп, өз шығармаларындағы ер адамды әрқашан жасаушы, ойлаптапқыш, әрекетші етіп, ал әйел адамды – шабыт көзі мен ынтықтықтың нысаны етіп көрсетеді. Бұған дәлел ретінде «Мантиссаның» келесі сюжетін көрсетуге болады: Эрато Овид, Горац, Катулл, Шекспир сияқты қаламның басқа да ұлы шеберлерін тізімдей бастайды, алайда олардың төл туындыларды шатастырады. Күлетін де жылайтын, өйткені ол сізді Эратоның шабыт ретінде және әйел ретінде тұрақсыздығы туралы ойлануға мәжбүр етеді. Эрато ұлы суретшілер туралы өте ұнамсыз сөйлейді, ал өзі ештеңе жасамайды. Ол Майлз Гринді Одиссейге жазғанына сендіруге тырысады, бірақ кейіпкер оған сенбейді. Осылайша, Эратоның рөлі негізінен пассивті: оның болуы шығармашылық процестің қажетті шарты болып табылады, бірақ процестің өзі белсенді ерлердің басшылығымен жүреді. Фаулздың әдеби прозасындағы кейіпкерлердің орны әрдайым түсініксіз, кейде парадоксалды. «Бұл ішінара, өйткені әйел мен үшін құпия болып қала береді», – деп түсіндіреді жазушы [6: 568].

5 Қорытынды

Қорыта айтқанда «Мантисса» метароманында Фаулз постмодерн сарынына сәйкес оқырманға жауабы әу бастан белгілі жұмбақтарды ұсынбайды, керісінше оқырманның зияткерлік, ой-танымдық әуелетін сынай түсетін, оған өз дүниетанымы мен пайымдауының тереңдігін бойлауға мүмкіндік беретін интеллектуалды ойын құрады. Бірде муза, бірде қазіргі заман әйелі өкілі және тағы бірнеше образдарға айнала алатын Эрато барлық кездегі барлық халықтардағы әйел психологиясының көрінісі, айнасы. Фаулз әдеттегідей күрделі аллюзивті образ-символдарды қиыстыра ұсына отырып, оқырманнан кейіпкер логикасы мен автор идеясына терең үңілуге талап етеді. Оқиғаларды циклді түрде жаңа интерпретациямен, жаңа түсіндірмелерді орағытып әкеліп, басқа шындықты ұсынады. Бірнеше қайнаркөздерден алынған аллюзивті метафоралар, немесе бір қайнаркөздің бірнеше түсіндірмесі оқырманның қалыптасқан білімі мен түсініктерімен ойнап, бірде шатастырып, бірде қызықтырады. Оқырман күтіп отырған сюжет оралымы ол мүлдем ойламаған жағдайда жүзеге асады. «Мантисса» романындағы әйел архетипі мифологиялық элемент ретінде тұтастай ашылып, әйелге қатысты мифологияның едеуір бөлігін қамтып, не жанап өтеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Есім Ғ., Артемьев А., Қанаев С., Біләлова Г. Дінтану негіздері. – Алматы: Білім, 2003. – 156 б.
2. Юнг К.Г. Архетип и символ. – Санкт-Петербург: Ренессанс, 1991. – С. 208.
3. Мелетинский Е.М. О литературных архетипах. – Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 1994. – С. 136.
4. Архетип. Культурологический альманах. – Шадринск, 1996. Вып. 1. – 70 с.
5. Фаулз Дж. Мантисса / ағылш.тілінен ауд. И.М.Бессмертная. Москва: Эксмо, 2016. – 288 бет.
6. Фаулз Дж. Кротовые норы / пер. с англ. И.Бессмертной, И.Тогоевой. М., 2002.

7. Fowles J. Mantissa. L.: Picador, 1993.

Материал редакцияға түсті 15.03.2022

БАЗЫЛХАНОВА, А.Т.

ЖЕНСКИЙ АРХЕТИП ДЖОНА ФАУЛЗА В РОМАНЕ «МАНТИССА»

В статье дается анализ женского архетипа в романе выдающегося английского писателя постмодернизма Джона Фаулза «Мантисса». Роман «Мантисса» представляет собой интертекст, наполненный цитатами и культурно-историческими аллюзиями, наложенными друг на друга образами пространства, реальями и художественной литературой многих народов и эпох. Анализируется актуальность понятия архетипа, который является основой романа. Раскрывая архетип женского образа в романе «Мантисса», Эрату – главную героиню, которая способна одновременно переобразоваться в несколько образов, неподвластных времени и обстоятельствам, Джон Фаулз стремится к отражению женской психологии всех времен и народов.

Ключевые слова: архетип, мифология, женский архетип, мифическое сознание, постмодернизм, аллюзия.

BAZYLKHANOVA, A.T.

THE FEMALE ARCHETYPE OF JOHN FOWLES IN THE NOVEL «THE MANTISSA»

The article analyzes the female archetype in the novel "Mantissa" by the outstanding English writer of postmodernism John Fowles. The novel "Mantissa" is an intertext filled with quotations and cultural and historical allusions, superimposed images of space, realities and fiction of many peoples and eras. The relevance of the concept of the archetype, which is the basis of the novel, is analyzed. Revealing the archetype of the female image in the novel "Mantissa", Erata is the main character who is able to transform into several images at the same time, beyond the control of time and circumstances, John Fowles strives to reflect the female psychology of all times and peoples.

Key words: archetype, mythology, female archetype, mythical consciousness, postmodernism, allusion.